

Ramona MIHĂILĂ

Partiția public / masculin și privat / feminin în societatea românească a secolului al XIX-lea

Universitatea „Spiru Haret”, București, ROMÂNIA
rmihaila@yahoo.com

Introducere

Către sfârșitul secolului al XVIII – lea, în timpul Revoluției Franceze, apare pentru prima dată conceptul de emancipare a femeii. În timpul Revoluției existau puternice voci feminine care proclamau un pandant al faimoasei *Declarații a Drepturilor omului și ale cetățeanului*; Olympe de Gouges îndemna cu mândrie: “Femeie, trezește-te, clopotul de alarmă al rațiunii se face auzit în întregul univers; recunoaște-ți drepturile”. Articolul III al *Declarației Drepturilor femeii și ale cetățenei*, redactată de Olympe de Gouges, explicita textul fondator în următorii termeni: “Principiul oricărei suveranități rezidă esențialmente în Națiune, care nu este decât uniunea dintre femeie și bărbat”. Ecoul acestei declarații este imediat resimțit în spațiul anglo-saxon, Mary Wollstonecraft compune *Vindication of the Rights of Woman*. Însă după cum se va dovedi, ființa ale cărei apărătoare se declarau Olympe de Gouges și Mary Wollstonecraft nu ajunge să capete consistență. Ea nu va constitui niciodată, la egalitate cu individul de sex masculin, o realitate și o necesitate a istoriei. Aceste voci plămădite în timpul Revoluției vor fi imediat sugrumate de către regimurile conservatoare, dar ceea ce este și mai trist, chiar de către Revoluție, care, parcă se sperie de marii pași pe care îi face, și, atunci, se căiește, cedând tradiției (executarea Olympei de Gouges este un astfel de exemplu).

Conceptele de „natură feminină”, „etern feminin”, „feminitate” sunt folosite fără întrebări legate de conținutul lor exact sau validitatea lor. Expresia „condiție feminină” nu intrase în limbajul secolului al XIX-lea, iar termenul „feminism” se pare că a apărut în 1837 (Charles Fourier ar fi creatorul acestui cuvânt, dar nu se știe precis). „Condiția femeii” în secolul al XIX - lea are două implicații, în primul rând, se consideră femeile ca un ansamblu, găsindu-se elemente identice și, în al doilea rând, se studiază statutul lor social în raport cu structurile și suprastructurile societății. Femeile sunt totuși considerate “al doilea sex” (Simone de Beauvoir), în ciuda tuturor progreselor sociale. Astfel, afirmarea femeii ca individ va fi mai târzie și se va face adesea după modelul structurării individului masculin, uitându-se specificul sexului său, afirmându-se ca persoană egală bărbatului, ea își neagă statutul de femeie. (George Sand, în literatura franceză, George Eliot în literatura engleză).

1. Structura societății românești în secolul al XIX-lea

Pentru mult timp, una din ideile principale ale studiilor sociale și istorice a fost relația dintre *masculin-public* și *feminin-privat* în societatea românească a secolului al XIX-lea și, de aceea, multă vreme *spațiul* destinat investigațiilor l-a constituit

microcosmosul rolurilor casnice ale femeii, considerându-se că ea nu poate fi regăsită într-un *spațiu public* controlat de bărbați. În secolul al XIX-lea femeia a fost asociată cu căminul și copilul, însă casa ca *spațiu* nu îi aparține în totalitate, pentru că bărbatul nu lipsește din acel spațiu și, de multe ori, el este cel care ia deciziile cu privire la servitori, alegerea guvernantei ori educația copiilor. Drept urmare, deosebirea dintre *public* și *privat* a apărut ca o necesitate sociologică, ca o diviziune sexuală a rolurilor, a ierarhiilor, și a *spațiilor*.

Inegalitatea dintre condiția femeii și cea a bărbatului a fost acceptată mult timp ca naturală. Singurele posibilități de realizare pe care societatea i le permiteau femeii erau cea de soție și mamă. Ea nu se poate defini prin raport cu ea însăși ci cu ceilalți: părinții, soțul, copiii, societatea. Dacă activitatea bărbatului se manifestă în domenii variate, cea a femeii se reduce numai la unul singur, familia. Toate femeile fac aceleași lucruri, ceea ce face și mai dificilă descoperirea individualității lor. Dar, dacă încearcă să-și afle identitatea, ele sunt sancționate fiindcă s-au abătut de la modelul comun, femeia adulteră este pedepsită, femeia savantă e ridicularizată (Sofia Nădejde, pornind de la comportamentul disprețuitor și jignitor pe care îl au colegii și a profesorii față de D-ra Conta, singura studentă la Medicină, subliniază în articolul *Șicane bărbătești*, cum se silesc bărbații

a le descuraja prin probe ori prin jurnale, scriind tot felurite anecdote, istorioare ori chiar articole, care de care mai de spirit (bineînțeles după d-lor) pe seama femeilor ce învață. Un lucru atât de normal le pare o monstruoasă. [1]

În societatea românească patriarhală de început de secol XIX, existau granițe sociale bine delimitate între populația urbană și cea rurală, între grupurile etnice, între cei cu educație și cei fără, între moșieri și țărani. Cei mai mulți români erau ortodocși, iar structura familiei era una patriarhală, unde regulile în privința muncii erau bine stabilite: toți membrii contribuiau la întreținerea familiei. Viața publică, civilă, economică erau domenii interzise femeilor. Singurul domeniu propriu lor era cel al familiei, iar aici aveau numai îndatoriri: față de părinți, soț, copii. Dominația bărbatului și supunerea femeii erau norme sociale și umane bine stabilite. Împărțirea clară a responsabilităților ducea la comportamente diferite. Bărbatul trebuia să fie rezistent, rațional și superior, din punct de vedere intelectual. Femeia trebuia să fie afectivă, sensibilă, miloasă, înțelegătoare. Ea era supusă soțului și soacrei. În *Soacra cu trei nurori*, Ion Creangă ne prezintă prototipul soacrei care își controlează tot timpul nurorile cu un al treilea ochi ciclopic:

Voi priveghea nurorile, le-o pune la lucru, le-o struni și nu le-o lăsa nici un pas a ieși din casă în lipsa feciorilor mei” [2].

iar Sofia Nădejde are mai multe nuvele în care caricaturează personajul „soacrei”: *Soacră, soacră, poamă acră, Schițe din viața de la țară, Un sfârșit*.

2. Revendicările “îngerilor” [3]

Prima revendicare a femeilor secolului trecut este cea a libertății și egalității în dragoste. Dacă bărbatul este liber pe corpul și inima sa de ce n-ar fi și femeia? Schimbările survenite spre sfârșit de secol le observă și N. At. Popovici:

Mai înainte la noi, fata, ori se ocupa de gospodărie, ori îmbrățișa o meserie, după cum o povățuiau părinții. Dacă se mărita, părinții aduceau un popă acasă și făceau cununia cu ginerele ales de dâșii și de rude. Nici nu lua parte fata la conciliabule, căci în altă odaie se făcea târgul de ce avere i se da ginerelui, de câtă zestre are fata. Si, apoi, se proceda la vedere... s-a făcut vederea? Se și proceda la logodnă și la nuntă. Astăzi nu mai este așa. Fata dictează, ea își alege meseria. Iar când se mărită...ea se mărită”. [4]

O altă revendicare privește egalitatea intelectuală. În epocile trecute, femeile nu erau convinse că ar avea aceleași facultăți intelectuale cu bărbații, dar, începând cu secolul al XIX-lea femeile sunt de părere că, inferioritatea lor asupra acestui punct provine din educația deficitară care li s-a dat și acuză societatea și bărbații pentru că le mențin în ignoranță ca să le domine mai bine. În acest sens, Sofia Nădejde subliniază faptul că "educațiunea ce s-a dat până acum femeii a fost totdeauna dictată de modă, niciodată de rațiune" și condamnă ideea greșită că

"înainte de toate fata trebuie să știe a se face frumoasă și atrăgătoare, pentru aceasta e nevoie de a juca, a cânta, a gângăi franțuzește." [5]

Menținerea femeii în stare de inferioritate intelectuală se reflectă și în sistemul de învățământ. Școlile rurale și urbane, primare și secundare pentru fete erau în număr mai mic decât cele pentru băieți. Acest fapt reflectă numărul mare de femei analfabete. Într-un sondaj referitor la cazurile, în care femeile au semnat actele de căsătorie, s-a constatat că, între 1870-1890, în orașe, din 100 de femei au semnat 35, iar în sate, din 100 au semnat doar 4-5.

Școlile publice pentru fete erau foarte puține și, în ele, funcționau numai bărbați, uneori preoți. Starea de inferioritate culturală a femeii era și urmarea modului de alcătuire al programelor școlare pentru școlile secundare de fete, diferite de cele pentru băieți. După 1864, programele învățământului primar erau identice pentru băieți și fete (fetele urmau și cursuri de învățământ menajer), în școlile secundare, învățământul pentru fete era dirijat către literatură, artă și economia casnică, pregătindu-le pentru viața de familie.

În cazul tinerei burgheze, care se poate bucura de o educație deplină, nu se pune totuși problema studiilor superioare. Învățământul secundar feminin, fie că se desfășoară într-un pensionat (în 1831, la Iași, se deschide un pension francez de fete, "demoasele, fiice de boier", iar în 1854, se înființează Școala Centrală, prima instituție pentru fete) sau, după 1880, într-un liceu, nu și-a propus niciodată să pregătească elevele pentru bacalaureat, condiția primă pentru intrarea în învățământul superior. După încheierea studiilor secundare, o tânără poate obține certificatul de absolvire a studiilor elementare sau certificatul de sfârșit de studii secundare.

Secolul XIX literar are amprenta romantismului sentimental feminin ilustrat prin romanele de aventuri în tiraje mari, povestiri în foileton în revistele pentru femei având ca subiecte dragostea, viața de cuplu, pasiunea, adulterul. În familiile burgheze, părinții controlau și cenzurau lecturile fetelor, potrivit conceptului vremii de atunci, că romanele influențau în negativ viața inocentă a tinerelor.

O tânără burgheză își face studiile având în vedere doar rolul său ulterior: femeie de casă; ea trebuie să țină casa, să conducă și să supravegheze servitorii, să fie o încântătoare interlocutoare pentru soțul ei, un liant între tată și copii, o bună educatoare a copiilor săi. Prin urmare, pentru aceste funcții practice pe care femeia trebuia să le exercite, ea nu avea nevoie nici de latină, nici de cunoștințe științifice prea specializate, ci de o anumită "cultură generală". Până la căsătorie, pe lângă faptul că se inițiază, alături de mama sa privitor la detaliile artei de a trăi și ale vieții mondene, urmează totodată anumite cursuri cu tentă practică, precum *Școala mamelor* sau *Căminul*, ca și conferințe pentru tinerele din societatea înaltă.

Însă, o tânără burgheză fără dotă avea toate șansele să rămână celibatară. Posibilitățile sale intelectuale și studiile superioare nu puteau compensa zestrea. Exercițierea unei meserii de către o femeie o situa într-o poziție degradantă. În plus, femeia nu poate dispune de salariul ei. Încadrarea femeilor într-un serviciu le oferă o anumită autonomie financiară. Prețul plătit pentru independența lor se numește, de

cele mai multe ori, singurătatea. „Femeia împlinită”, era aproape de neconceput, să existe o femeie împlinită în afara familiei și a căminului.

3. Statutul juridic și economic al femeilor

În privința situației juridice-civile a femeii în România, starea ei de inferioritate fusese accentuată prin adoptarea Codului Civil napoleonian (1865) care se baza pe superioritatea bărbatului și limita rolul femeii ca mamă, tutore și administratoare a averii. Adoptarea acestui cod a însemnat un regres pentru situația civilă a femeii în România. Codurile Calimach (1817) în Moldova și Codul Caragea (1818) în Valahia, deși situau familia sub autoritatea bărbatului, îi dădeau și femeii autonomie în familie.

Dacă din punctul de vedere juridic-politic, situația femeilor muncitoare era similară cu a celor din clasele conducătoare, din cel economic, ea era diferită. Femeile burgheze, care nu aveau venituri personale sau nu puteau dispune liber de averea lor, erau dependente economic de membrii familiei lor. Femeile muncitoare, deși independente economic, erau în stare de inferioritate față de bărbații muncitori, deoarece la muncă egală primeau salarii mai mici. Femeile nu aveau acces la formele de educație destinate noilor necesități comerciale. De altfel, le era imposibil să intre în tranzacțiile comerciale; nu puteau licita la Bursă. Salariul femeilor, considerat întotdeauna ca un supliment la bugetul familial, este inferior prin chiar statutul lui. În 1890, după recensământul la nivel național, populația României era de cinci milioane dintre care 2.500.000 femei. Mai mult, două milioane dintre femei erau țărânci.

La țară, fetele nemăritate lucrează fie în casa părintească, fie în alte familii, ca servitoare ori lucrătoare la fermă. La oraș, femeile lucrează fie ca muncitoare salariate fie acasă. Munca femeilor este, cel mai adesea, temporară; imediat ce au copii, ele își abandonează lucrul cu normă întreagă pentru a lucra aproape de casă sau la domiciliu.

Munca femeii căsătorite este considerată una secundară, deoarece principala ei îndatorire este căminul. În secolul XIX, munca nu îi oferă o identitate nouă femeii. Munca ei nu este apreciată și, de aceea, ocupă poziții subalterne.

Femeia casnică are un statut social. Idealul ei este să fie o soție și o mamă perfectă. Ea nu se individualizează prin persoana ei ci prin dragostea pentru familie. Ea aparține celorlalți, iar casa este spațiul ei vital. Se împarte între cumpărături, economii, curățenie, grija pentru copii și soț. Activitatea ei casnică reprezintă o adevărată recunoaștere socială. Femeile de la țară își cresc singure copiii. țăărâncile noastre își cresc copiii în albie, „mult mai sănătoasă ca leagănul, care mișcându-se în aer, fără atingere de pământ, ametește pe copil și-i poate aduce supărare la creieri. Singurul inconvenient al albiei e că se mișcă anevoios; cineva trebuie să stea cu mâna pe ea. La început este greu, dar odată deprins înlesnește mult pe mamă”. [6]

În societatea rurală, femeia este, de obicei, cea care ține în mâinile sale gospodăria și puținii bani disponibili. Violența casnică reprezenta, în schimb, trăsătura de bază a unei căsătorii din acest mediu (ca și în cel muncitoresc); acesta este motivul principal invocat de femei în momentul cererii separării. Există puternicul sentiment de proprietate totală asupra femeii, privită ca simplu obiect. Ele trăiau cu permanenta frică de bărbat. Și Sofia Nădejde atrage atenția asupra vieții «țărâncii» la care

„totdeauna mizeria este îndoită decât la bărbat. Ea suferă pentru dânsa și pentru copiii săi și adesea bărbatul o face să răsplătească suferințele lui de din afară. Ea suferă foame și

frig pentru dânsa și pentru copiii săi. Căci bărbatul vine seara și nu găsește în bordei decât sărăcie și foame, caută o victimă asupra căreia să-și destoaie toate. Dar pe cine găsește? Pe femeia sa: o bate. După cum vedem, ea suferă atât despotismul de din afară, cât și despotismul bărbatului său.” [7]

4. Familia ca sferă a genului feminin

Principalul teatru al vieții particulare, familia, a adus pe scenă, de-a lungul veacului al XIX-lea – personaje și roluri, practici și rituri, intrigi și conflicte. Mâna nevăzută a societății civile, ea este în același timp cuib și nod. Triumfătoare în discursuri și doctrine, familia, pe care cu toții – de la conservatori la liberali, ba chiar la anarhiști - o celebrează ca pe celula ordinii vii, este, de fapt, mult mai haotică și mai plină de contraste. Totalitară, ea înțelege să atribuie anumite finalități membrilor ei. Dar aceștia, deseori și tot mai frecvent, se revoltă. De aici, apariția între generații, între sexe, între indivizi hotărâți să-și aleagă destinul, a tensiunilor care îi întrețin secretele. Nu de puține ori, se recurge la justiție, ca arbitru al certurilor din intimitate.

Familia, săracă, de cele mai multe ori, este de asemenea amenințată în autonomia sa de intervenția crescândă a statului. Familia tinde, în secolul al XIX-lea pentru rațiuni în parte politice- să absoarbă toate funcțiile, inclusiv sexualitatea, al cărei “cristal” (Michel Foucault) este să definească regulile și normele. Instituțiile și indivizii celibatari - închisori și internate, cazărmi și mănăstiri, vagabonzi și dandy, habotnice și amazoane, boemi și derbedei- sunt nevoiți să se definească prin raportare la familie; ei sunt periferia.

Familia este echivalentul propriului cămin. Acesta îi oferă intimitatea maximă. Este un spațiu absolut privat, în centrul căruia se afla femeia. Secolul XIX a exilat femeia în sfera privată, în mod brutal, așa cum niciodată nu se întâmplase până atunci. Bărbatul își exercita funcțiunile, în primul rând, în spațiul public; spațiu cu care femeia nu avea decât anumite puncte de tangență (mai puternice la familiile de negustori, care trăiau în același stabiliment cu negoțul, și unde femeile trebuiau să se ocupe atât de casă cât și de afacere). Dar chiar și în spațiul privat, ea nu este o guvernatoare deplină. Exista zone ale spațiului privat în care accesul său este limitat, și care, în fapt, reflectă poziția sa externă. Biroul bărbatului este un astfel de domeniu, bine delimitat, pe care femeia nu-l poate viola, chiar dacă și ea dezvoltă o operație lucrativă, care să-i necesite un astfel de loc. Rămâne o exilată, sau mai bine spus în interiorul spațiului privat se deschide un sub-spațiu privat care o adâncește și o închide și mai mult.

Aranjamentele matrimoniale sunt realizate de tați. În cele mai multe cazuri această decizie încearcă să se sprijine pe argumente științifice și raționale. Împotriva femeilor habotnice și cu deschidere limitată, ispitite de pasiuni ascunse, tatăl (masculul) este nevoit a reprezenta tărâmul stabilului, al rațiunii. Spațiul domestic este mult prea important pentru a putea fi lăsat pe mâna femeii. În virtutea acestui fapt, bărbatul își oferă dreptul de control absolut asupra acțiunilor femeii: asupra vizitelor primite sau făcute de soție, a drumurilor acesteia în oraș și asupra corespondenței. Către finele secolului al XIX-lea, acest subiect a stârnit o controversă, ceea ce demonstrează, în primul rând, nașterea unei mișcări feministe, susținută de un anumit număr de bărbați. Lipsa consecințelor imediate ale acestei mișcări arată eșecul și estomparea treptată. Dreptul femeii la intimitatea corespondenței este negată de majoritatea magistraților.

Conform Codului Calimach, art.63:

Legăturile familiei se alcătuiesc prin căsătorească tocmeală, prin care două persoane, partea bărbătească și partea femeiască, arată cu un chip legiuit a lor voință și hotărâre de a vieții într-o legiuită însoțire cu dragoste, cu frica lui Dumnezeu și cu cinste într-o tovarășie nedespărțită, de a naște prunci, a-i crește, a se agiuta între ei după putință la toate întâmplările.

Deși bărbatul era capul familiei, femeia era responsabilă de bunul mers al gospodăriei, lucru ce-i conferă un statut aparte. Prezența ei este recunoscută în cuplu, chiar dacă se pare că familia se constituie și rezistă mai mult în jurul bărbatului decât prin femeie, lucru la care ne trimite Codul Calimah, art. 1215:

Femeia primește numele familiei bărbatului său și dobândește drepturile stării lui; ea este datoare a sălășlui cu dânsul, a-l agiutora după puterile sale întru ocârmuirea casei și spre folos și la câte cere casnică rânduială, să se supuie ea, cum și toți casnicii prin grija și silința ei, celor de către bărbat hotarâte rânduiei.

Vârsta la care se căsătoresc flăcăii de la sat variază mai mult decât a măritişului fetelor. Ele la 22 ani sunt deja *fete bătrâne*, iar ei, până la 25-28 se pot însura, ca și la 16 sau 18 ani. După părerea lui V. Voiculescu,

rolul principal în întocmirea căsătoriei îl ține averea, calitățile corporale, frumusețea fetei în deosebi, neamul din care se trage și apoi calitățile morale, cum ar fi reputația de oameni de treabă. [8]

Spre deosebire de sate, în București, logodna avea loc cu binecuvântarea preotului. Participarea preotului la consfătuirea viitorilor cuscri, la înțelegerea despre dotă, era foarte importantă.

În fața unei căsătorii aranjată de părinți, fata nu putea să se apere. O dată ajunsă în fața primarului, ea tace, în semn de protest. Preferă să nu spună nimic decât să nege, creșterea și supunerea ei nu i-ar permite așa ceva. Ginerele plătește și alaiul pleacă la biserică. În fața altarului, fata ar putea să se împotrivescă, și atunci, căsătoria civilă s-ar anula. Cele mai multe fete la țară trăiau într-un cerc restrâns, casa, curtea, lotul de pământ. Dacă fata se căsătorea cu un băiat din alt sat, era o tragedie pentru ea să se mute.

Fata își părăsește părinții, frații, surorile și rudele care o iubeau, pentru a locui cu un "străin", care se poartă cu ea "ca și cum ar fi cumpărat-o roabă". V. Voiculescu îndeamnă la luptă pe

"învățători ca prin cultură să scoată din mintea sătenilor niște prejudecăți și superstiții care-i apropiu de barbarie". [9]

Chiar dacă duce "traie rău" cu soțul sau soacra, tânăra, în foarte rare cazuri își părăsește bărbatul, pentru a se întoarce la părinți. Ea nu spune nimănui că suferă, de multe ori nici mamei sale, fiindcă bărbatul ei "ar avea grijă" să nu mai fie "casă de vorbă în sat".

Doctrina curentă privind căsătoria s-a fondat, fără doar și poate, pe o filosofie finalistă. Influențele budismului hindus, dualismului persan, maniheismului, gnosticismului, concorda cu filosofia antică, ce nega existența femeii ca persoană. Pentru Aristotel numai masculinul este măsura oricărui lucru. Femeia este un bărbat nereușit, o ființă degenerată; materia este femela și mișcarea mascul. Concepția biologică a lui Aristotel și-a făcut loc până și în gândirea teologilor creștini. Aici se află, în germene, ideea că femeia a fost necesară doar ca parteneră pentru opera de procreație și, nicidecum, pentru vreo altă activitate. De aici nu mai este decât un pas până la afirmația că "prin natură, femeia este inferioară bărbatului" (Toma- Sum. Theol.1q.92, a1). În *Legile lui Manu*, ale lui Solon, în *Levitic*, în *Codul roman* sau în *Coran*, pretutindeni femeia este considerată o ființă inferioară și fără drepturi. Dar în Biblie se spune că

Femeia nu este stăpână pe trupul său, ci bărbatul; asemenea nici bărbatul nu este stăpân pe trupul său, ci femeia.

(Corinteni, 6-7, 4)

Sentința pitagoreică proclama: “Principiul bun creează ordinea, lumina, bărbatul, principiul rău creează haosul, tenebrele și femeia”. Mulți își vor însuși cu bucurie concepția pesimistă a lui Schopenhauer, care situează femeia între om și animal; femeia este privită ca o veritabilă capcană a naturii, ce atrage bărbatul la căsătorie și copulație. La Nietzsche (*Aforisme*), problema este rezolvată brutal: “la femeie totul are o soluție: “sarcina” sau “femeia este odihna soldatului”. Rigiditatea lui Kant (*Dreptul statutului căsniciei*) în cazul definirii căsătoriei este și mai pronunțată:

fiecare dintre cei doi contractanți dându-și unul celuilalt dreptul asupra propriului trup în timpul vieții, ceea ce înseamnă folosirea reciprocă legalizată a organelor genitale.

Practic, tot misterul iubirii este redus la contractul unei celule reproducătoare. Din instinct de autoapărare, bărbatul înlănțuie femeia ca pe o putere malefică, ca pe o amenințare continuă pentru libertatea sa. În aparență, bărbatul va da toate onorurile femeii, dar o va așeza în condiția în care ea nu va putea nicicând să-i facă un rău. Fiziologia femeii, feminitatea ei însăși, darurile și harurile ei sunt transformate de bărbat în blesteme.

Intoleranța față de sarcinile nelegitime este cumplită. Femeile singure se zbat să supraviețuiască. Vădulele sunt considerate periculoase, din punct de vedere sexual, din cauza presupuselor poftes; sunt uneori alungate din case și trimise să locuiască într-un adăpost prăpădit, care să le ofere minimumul necesar. Fetele tinere sunt deseori prada sexuală a ciobanilor sau stăpânilor, fapt explicat prin sentimentul unei virilități legitime. În rest, virginitatea era văzută ca o garanție de către tații și frații fetelor.

Secolul al XIX-lea cunoaște o revizuire a teoriilor despre sexe. Această deschidere științifică este, însă, controlată în plan moral de către Biserică. Alături de sexualitatea adolescentului, cea feminină constituie obiectul observației permanente din partea autorităților religioase. În Occident, zeci de rozarii în care fetele mai mari le încadrează pe cele mai tinere, congregații de Copii ai Mariei constrâng tinerele fete într-o rețea de practici și interdicții destinate să le protejeze virginitatea. Cea mai gravă acuzație adusă femeii este infidelitatea conjugală. Adulterul bărbatului este acceptat tacit, cu excepția unui concubinaj notoriu. Adulterul feminin este răul absolut, împotriva căruia soțul are toate drepturile, cel puțin în principiu. Către sfârșitul secolului se va simți în această direcție o tendință de egalizare. Sexul conformist al mentalității burgheze a tulburat multă vreme dreptul de acuplare legalizată, secolul al XIX-lea fiind dominat de excesiva pudoare victoriană. Cuvântul lui Demostene, rostit cândva în tribunal: “Avem neveste ca să ne perpetuam numele, concubine ca să ne îngrijească, curtezeane ca să ne distreze” (Nearia, 122); burghezia din secolul al XIX-lea putea să și-l asume.

O altă problemă este poziția în care se situa femeia, față de Biserică, în momentul unei încercări de “birth control”. Cu excepția cazurilor de pericol de moarte, avortul liber consimțit este considerat de către Biserică un asasinat. În plus, Biserica Apuseană este fidelă concepției sale despre procreație ca primă finalitate a căsătoriei, plusată de educația copiilor. Voiculescu I., în urma unui studiu ajunge la concluzia că la sate avorturile sunt mai rare decât în orașe, datorită

tăriei constituției de care se bucură femeia de la țară, mai puțin delicată, mai obișnuită cu nevoile ca cea din oraș. Pericolul nașterilor nu este înlăturat. Nu o dată, am putut vedea femei apucate de durerile facerii, venind de la câmp, din oraș; singure pe drum au născut copiii pe vremuri rele, lipsite chiar de scutecele de care însuși Mântuitorul nu s-a putut lipsi. Aceasta vine atât din puținul preț pe care femeia pune pe ființa sa, din nevoia de a-și

agonisi singură cele trebuincioase, din sărăcia ce a cuprins pe țărani, cât și din pricina unui bărbat, care nu ține nici o socoteală de femeia sa. O altă nenorocire care atinge pe toți cei ce locuiesc afară din orașe: lipsa cu desăvârșire a moașelor pricepute să dea primele îngrijiri lăuzei, până la și după naștere”. [10]

În cazul evitării unor sarcini nedorite, ca optimă soluție se recomandă abstenența. Însă, formarea unor astfel de cupluri abstinentă (căsătoria albă) a fost dezaprobată de Biserica primelor veacuri. Enciclica Papei Pius al XI-lea declara că orice căsătorie în care, cu voia soților, actul este lipsit de puterea lui naturală de a naște viața...este imorală.

Biserica Apuseană nu recunoaște divorțul oferit de statul laic, și, implicit, a doua căsătorie. În Occident, un mare număr de tratate despre căsătorie sunt scrise de călugări sau celibatari, de aceea ele nu își ating obiectivul și deseori rămân în afara subiectului.

Treptat femeia își acordă dreptul de a avea sau nu un copil. Neplăcerile financiare datorate unei noi nașteri determină femeia, de cele mai multe ori, să recurgă la avort. În zonele în care condițiile de viață sporesc, rata natalității scade. Este preferată soluția unei familii mai puțin numeroase, care se poate bucura de condiții financiare, implicit educaționale mult mai generoase. Există tot mai multe cazuri de femei singure ce își asumă creșterea unui copil, al lor sau chiar adoptat. Femeile singure se pot uni într-o “echipă”, formată din două sau trei, pentru a face față cu ușurință greutăților.

Biserica Răsăriteană accepta anularea unei căsătorii, bazându-se, în primul rând, pe Texte (Matei 5,32; 10,9). Practica stabilește trei motive: adulterul bărbatului sau al femeii, absența fără nici un semn de viață mai mult de cinci ani a unuia dintre soți, moartea civilă printr-o condamnare. Din 1887, tribunalul patriarhal de la Constantinopol își rezervă dreptul de a pronunța divorțul și din alte motive. Chiar dacă Biserica a manifestat întotdeauna rezerve față de o a doua căsătorie a fetei, ea este acceptată.

Ghidându-se după Codul Calimach (1817) în Moldova și Codul Caragea (1818) în Valahia, instanțele ecleziastice pronunțau multe divorțuri, care, mai târziu, erau rezolvate de tribunalele civile. Majoritatea divorțurilor se înregistrează în rândul înaltei societăți și, de cele mai multe ori, deja sunt contractate noi căsătorii.

În trei sferturi dintre cazuri, femeia este aceea care intenționează divorț, redactând o plângere și apărând înaintea instanțelor. Nerespectarea obligațiilor conjugale este motivul cel mai des invocat. Conform Codului Calimach, art.63:

Legăturile familiei se alcătuiesc prin căsătorească tomeală, prin care două persoane, partea bărbătească și partea femeiască, arată cu un chip legiuit a lor voință și hotărâre de a viețui într-o legiuită însoțire cu dragoste, cu frica lui Dumnezeu și cu cinste într-o tovarășie nedespărțită, de a naște prunci, a-i crește, a se agiuta între ei după putință la toate întâmplările.

Emanciparea femeii este amendată cu sălbăticie. Dacă femeia are tăria să refuze traiul pe care îl duce, să protesteze împotriva violenței domestice, a brutalității sexuale, a infidelităților tot prin infidelitate, ea poate căpăta ca răspuns o acutizare a situației sau se poate ajunge până la extrema dominație masculină: “putința”, ca drept autoconferit, de a-și ucide femeia.

Soțul care dorea să fie eliberat de legătura căsătoriei se adresa prin jalbă Mitropolitului. Acesta ordona o anchetă care era făcută de către organele dicasteriei bisericești, cu interogatorii și ascultări de martori, motivele invocate fiind scrupulos examinate. Avizul dicasteriei era trimis Mitropolitului, care de obicei acorda un termen de gândire, de un an sau chiar mai mult soților, încuviințând câteodată și separațiunea de corp, și îndemnându-i la o împăcare. În acest sens, Girardin Saint-

Marc atrage atenția asupra numărului mare de divorțuri în prima jumătate de secol XIX:

Principiul bunelor moravuri este spiritul de familie; la noi familia, din pricina divorțului care se capătă așa de ușor, nu are nici o statornicie [...]. Copiii care-și au mama într-o familie, tatăl în alta, și care, neștiind pe cine să respecte și să iubească, nu au nici centru, nici punct de legătură; femeile care, la o petrecere își întâlnesc primii doi sau trei bărbați, sunt la brațul celui de al patrulea și zâmbesc când al cincilea le dă târcoale [...]. Puteți fi încredințat că adulterul la noi ar fi un progres. În societatea noastră, adulterul este cu neputință, deoarece el nu este decât preludiul unei alte căsătorii. [11]

Femeia singură era definită de extreme: ori domnișoară bătrână, care își alină durerile în codoșie (despre care Balzac spunea: "Rușine acestei ființe neproductive!") ori femeia ușoară, cuprinsă de singurătate, mai ales la vârsta la care farmecele au părăsit-o. Dreptul femeilor la celibat va fi afirmat ceva mai târziu, în secolul XX, sub influența feministelor sau a scriitorilor. Cu toate acestea numărul femeilor singure este destul de mare, încă din Evul Mediu. Agenții ce produc o astfel de disproporție sunt multipli: strategiile matrimoniale, care creează o anumită ordine de căsătorie a copiilor, în funcție de vârstă, și o categorie de femei excluse; îngrijirea părinților, încredințată deseori fiicelor mai mici; văduvia, legată de longevitatea feminină și de raritatea recăsătoririlor. Singurătatea poate fi, în aceeași măsură, rezultatul unei alegeri deliberate, precum în cazurile de vocație religioasă sau altruistă (infirmiere, asistente sociale, institutoare). "Alegere asumată" se poate numi și cazul în care femeia trecută printr-o experiență matrimonială nefericită optează pentru separare. Revoluția franceză introduce în codul de legi dreptul femeilor de a divorța, în baza unor probe indubitabile.

Multe femei tinere rămase văduve nu mai vor să se recăsătorească din cauza tutelei, care le anihilează orice activitate. Referindu-se la averea dotală, Codul Calimach arăta că femeia "...poate să dispozeze slobod după a ei voință și plăcere" art. 1659, în timp ce Codul Caragea prevedea: "...este volnică să o vândă, să o zălogească, să o împrumute, să o dăruiască..." art. 46, spre deosebire de Codul Civil Roman, care prelucrat după cel napoleonian, dezvăluia că femeia "...nu o poate da, înstrăina, ipoteca...fără concursul bărbatului". (art. 199).

Timp de secole, femeia a fost dependentă economic, social, chiar intelectual, sexual, erotic. Femeia a fost considerată ca un obiect în ciuda respectului și dragostei, în ciuda imaginii mitice din literatură sau religie. Indiferent de clasa socială din care făceau parte, femeile erau în serviciul familiei. Opinia publică le asigura că ele ar trebui să-și găsească împlinirea feminității lor în îndeplinirea sarcinilor și în afecțiunea celor apropiați. Foarte rar un soț și o soție formau un cuplu în adevăratul sens al cuvântului. Conformismul căsătoriei, tratată ca o afacere, ajunge adesea la existența a două vieți paralele.

5. Saloanele doamnelor - spații destinate modei, politicii, literaturii și artelor

A doua jumătate a secolului este epoca saloanelor artistice și literare organizate de femeile respectabile și cu stare. Ele își găsesc identitatea socială. "A ține" un salon devine, pentru femei, o modalitate de a ieși din anonim. Ele se întreceau în invitarea tuturor artiștilor și scriitorilor la modă, și, nu în ultimul rând, era o competiție în a prezenta un salon elegant și cu "gust gătit". Aurora Liiceanu e de părere că "o analiză a felului în care femeia și-a gândit rostul ne îndreaptă către rivalitate, nu în raport cu bărbații, ci între ele, ca o primă formă de afirmare în sfera

socială. Excluză din spațiul social, stăpână pe microcosmosul familial, pe care ea a dorit să-l depășească, femeia a adus socialul în propria casă”.^[12] Alecu Russo va descrie salonul doamnei Elena Sturza, ca fiind „campionul bon-ton-ului și eleganței europene”, iar una dintre puținele descrieri literare ale unui asemenea salon o face N. Pătrașcu în romanul său *Marin Gelea*, când vorbește despre o serată ce are loc în salonul doamnei Secaly care era

unul dintre cele dintâi, dacă nu poate cel dintâi din București. În el, pătrundea numai noblețea, numai familii cu pretenții aristocratice și cu nume istorice și, prin amica doamnei Secaly, naționalista Zoe Tăut, și câțiva artiști și scriitori români mai de seamă, cu alte cuvinte, „le Bucarest connu.” Lumea se pregătea pentru seratele ei în chip cu totul deosebit. Cu o săptămână, două înaintea lor, magazinele „A l’Etoile de la mode” și „Aux villes de France”, în fața cărora staționau echipajele pe două șiruri, erau răscolite până în tavanuri de către familiile invitate. Pe cizmigelele lor, se vedeau munți de mătăsuri, de atlasuri, de luizine, de tafte, de museline, de tuluri, de panglici, care de care mai subțiri. [...] Tot ce se poate cheltui și, adesea, și ce nu se poate. [...] La seratele ei se făceau muzică și teatru franțuzesc, mai rareori o conferință tot în franțuzește, iar după 12 ceasuri, se dansa. Îndeobște, căutau la dansa străinii artiști care treceau prin țară, oricât de mediocri ar fi fost ei. Cu greutate se strecura, din timp în timp, și câte ceva românesc”.^[13]

În secolul XIX, o certitudine a educației tinerei femei o constituia faptul de a cânta bine la pian. Marea moda a instrumentului debutează în jur de 1815, perioadă în care încep să decadă harpa, vioara, violoncelul, considerate de acum indecente. Aceași istorie îi este hărăzită și pianului, care, către 1870, este considerat într-o oarecare măsură vulgar. Virtuozitatea tinerei femei intra în strategia matrimonială. Edmond de Goncourt numește pianul “hățișul femeilor”. Pianul poate servi ca preambul al gândurilor erotice atunci când se cânta romanță; poate înregistra trăirile intense ale femeii în clipele de lipsă ale amantului; sau, pur și simplu, poate constitui partener împotriva plictiselii.

Femeia încearcă, în același timp, să-și cultive propria imagine. Ea este întotdeauna însoțitoare, purtătoare: este soție, metresă, mamă, practic reprezintă pe altcineva. Rareori ea este pur și simplu doar propria-i reprezentare; cazul acrițelor, al scriitoarelor, al plasticienelor care își leagă destinele, în cazul în care o fac, de oameni din același mediu, ce le încurajează în demersul lor. În momentul în care fac obiectul unei reprezentări în câmpul vizual (parțială- cazul tablourilor de familie, totală-portret), femeile sunt foarte atente la ținuta lor, gândită ca o reflexie a poziției pe care o ocupă.

În spațiul românesc, această colecție de imagini de început de secolul conservă o foarte interesantă pătrundere a elementelor ce țin de moda occidentală, pe care boierimea din Țările Române le suprapune modei orientale; întrepătrundere ce supraviețuiește și dincolo de jumătatea secolului, și remarcată de orice occidental ce traversează acest tărâm, cum este cazul gazetarului și literatului francez Ulysse de Marsilliac:

Îmbrăcămintea femeilor nu era cu nimic mai prejos decât cea a bărbaților, mai ales în ce privește originalitatea și bogăția. Peste părul bogat împletit, purtau cu îndrăzneală un “ișlic” din blană, împodobit cu un colier de diamante fixat cu o agrafă din smaralde. În picioare, purtau pantofi cu vârful încovoiat și ciorapi ajurați, prinși cu o sartieră din panglici roșii [...]. Ele purtau și un “anteriu”, o togă largă de stofă, iar pe deasupra - un ilic brodat cu aur. Cordonul lor era de o bogăție incredibilă: imaginați-vă o brățară mare strângând mijlocul. Cămașa fină și transparentă dezgolea, prin broderia elegantă, goliciumea sânelui. Un colier, dar cel mai adesea o salbă de aur, după vechea moda bizantină, le atârna pe piept”.^[14]

Acțiunile mondene ale femeii- boieroaică, pe direcția exterior-interior spațiului locuinței sale erau limitate. Vizitele programate erau cele mai comune ocazii de întâlnire, fără, însă, cerințe maxime de lux vestimentar. Doar sala de bal, ce

înlocuiește “banalul” salon, poate oferi spațiul unei întreceri a “luxului” (sala de bal, saloanele și momentele trăite în aceste spații fac din ce în ce mai des, în secolul XIX, obiectul reprezentărilor vizuale). Nu întâmplător, Emile Zola recurge la titlul de *Saloanele mele*, iar Stendhal își subintitulează romanul *Armance* (*Sau câteva scene dintr-un salon parizian în 1827*). Ulysse de Marsillac nota:

Ceea ce deosebește balurile din București este marele lux pe care îl etalează femeile și mulțimea de uniforme și decorații. [15]

În schimb Mihail Kogălniceanu face, cu mult umor dar și ironie, un clasament al „miilor de specialități femeiești”, care se întâlnesc la mai toate

suarele dansante. Spre pildă: Femeile măritate care iubesc a șugui cu holteii. Acele care la vârsta de 45 de ani poartă în sân un cap de cuc, ca să rămâie totdeauna tinere și dragălașe. Acele care-și întrebă neconținut cavalerii. Acele care zic: soțul meu este la Eforie. Acele ale căror bărbat este căpitan de târg sau vătav de șalgăi. Acele care amirosă a livant și poartă gulere cu falduri, când au un gât slab și lung ca al cocoarelor. Sau scurteicile cu ochi boldii ca ai racului, numai în proporția ochilor de bou – expresia omerică. Sau ghemurile de grăsime, încărcate de diamanturi, care sar sub policandru ca un balon, asudă de la cap la picioare și zic neconținut: „Este de mirat! Nu-s ostenită nicidecum; aș juca toată noaptea fără să mă ostenesc”. Și femeile sulemenite, care joacă peste patruzeci de ani. Și fetele de treizeci, care nu mai joacă ... decât să facă plăcere altora. [16]

Femeii sărace îi erau refuzate aceste spații. Ea popula mahalalele bucureștene, încercând involuntar să păstreze identitatea locului de proveniență. Viața ei decurgea între casă, gospodărie, grija copiilor, târg și rareori târgurile însoțite de bălci. La altă scară față de boieroaică, și ea își are straiile bune în momentele de sărbătoare, care o reprezintă, dar prin apartenență, și nu, prin personalizare - cum este cazul femeilor avute. Și ea poate fi întâmplător portretizată, dar acest accident se datorează interesului pentru masa din care face parte și, chiar mai mult, al straiului pe care-l poartă (colecțiile de gravuri, acuarele ilustrând costume populare, realizate de Carol Pop de Szathmary, de Gheorghe Tattarăscu).

6. “Intrarea interzisă” femeilor în spațiul politic

În deceniul șapte al secolului XIX au avut loc discuții, conferințe, prelegeri publice cu privire la situația femeii în activitatea politică, însă reprezentanți ai burgheziei și moșierimii au căzut de acord că femeia trebuie să fie “numai soție, mamă, administratoarea casei”. Se considera ca indiscutabilă inferioritatea intelectuală a femeilor și, astfel, participarea lor la viața politică nu era permisă. Ele nu luau parte nici ca alegătoare, nici ca eligibile. Prejudecățile vremii îi cereau femeii doar „să placă”, iar femeia cu drepturi politice nu putea să placă. Ea, mai târziu, ar fi vrut să fie aleasă deputată sau senatoare, lucru greu de acceptat. Iar, din cauza exercițiului dreptului de vot, femeia și-ar fi pierdut “drăgălășenia, grația, bunătatea, farmecul, feminitatea”. Fiindcă este “pasională”, spiritul ei de dreptate va fi împărțit între simpatii și antipatii.

Femeile erau excluse de la orice drept politic. Rolul lor rămâne în această chestiune acela de ideal sau de muză. Francezii o aveau pe a lor Marianne, a cărei întruchipare însuflețește Revoluția. Republica este reprezentată printr-o femeie tânără, energică, drapel al vestalelor sau Carității romane. Pictorii români, cuprinși de febra revoluției, vor privi deseori către paradigma franceză (C.D. Rosenthal - *România revoluționară, România rupându-și cătușele pe Câmpia Libertății*).

Pentru prima dată se scrie despre egalitate în fața legii, “fără deosebire de obraji”, în Constituția Moldovei din 1882. Tot atunci se subliniază și libertatea

individuală și cea a muncii. Însă, aceste principii nu se referă și la femei. În 1866 Heliade Rădulescu va discuta pentru prima dată despre dreptul la vot al femeilor. Dar Constituția, apărută în același an, situează femeia între copii, smintiți și criminali, excluzând-o de la drepturile politice.

Anul 1848 desemnează începutul unei noi epoci pentru românce. Ele se implică în politică și luptă pentru emancipare socială participând activ la evenimentele istorice, revoluțiile de la 1848 din Țările Române, unirea Principatelor în 1859, Războiul de independență din 1877-1879, formarea Statului Unitar Român în 1918. În 1859, Sofia Cocea este prima femeie care scrie articole de gazetă

îndemnând pe femei să lucreze la regenerarea României prin crearea de școli și instituții de educație.” [17]

Feminismul va lua naștere ca urmare a dorinței de recunoaștere a eului feminin, iar Constanța De Dunca-Schiau subliniază că

feminismul într-un stat nu poate fi privit decât ca cea mai importantă chestiune socială. Orice națiune va deveni mare sau mică, după cum îi vor fi femeile; căci femeile fac moravurile, femeile caracterele. Feminismul său este deci pentru națiune o chestiune de viață sau de moarte. [18]

În ultimele decenii ale secolului XIX au apărut și unele periodice feministe: *Femeia română*, *Buletinul Ligii Femeilor*, *Dochia. Femeia română*, periodic editat de Maria Flechtenmacher, a dus o campanie asiduă pentru îmbunătățirea învățământului pentru fete, angajarea femeilor în profesiunile intelectuale, rezervate numai bărbaților, cerând instrucție egală pentru ambele sexe.

La început, mișcarea feministă a fost considerată ostilă bărbaților. Dar femeile nu doreau decât să aibă dreptul la cultură, la muncă, drepturi civile și politice. S-au format numeroase societăți. În 1886, la Iași, Cornelia Emilian înființează societatea *Reuniunea femeilor române*, acțiune care va fi asociată cu începutul mișcării feministe. Mai târziu, în 1895, ea fondează *Liga femeilor române*, prima societate românească cu statute și un buletin publicat, *Buletinul Ligii femeilor*, care îndemna femeile să-și revendice drepturile politice. Iar în 1896, din inițiativa *Ligii femeilor de la Iași* a fost semnată o petiție de peste 500 de femei și înaintată Adunării Deputaților prin care se cerea ca

femeia măritată să fie scoasă din rândul minorilor și să i se recunoască dreptul de a-și administra singură averea. [19]

Tot, în Iași, în 1908, Tereza Strătilescu înființează societatea *Unirea educatoarelor române*” în sprijinul luptei pentru emancipare morală prin emancipare economică. Membrele grupării cer instituții de cultură pentru femei și crearea de ateliere pentru straturile de jos ale societății. La început de secol XX, Iașul devenise unul dintre principalele centre ale mișcării feminine.

Remarci finale

Lupta de emancipare a femeilor române în plan social și cultural de-a lungul secolului al XIX lea (începută o dată cu înființarea la Buda a primei *Societăți a femeilor române* în 1815) a reprezentat o componentă de bază în formarea identității femeii moderne (New Woman) și a deschis un nou drum pentru importante schimbări sociale, economice și culturale.

Note

- [1] Nădejde, Sofia. 1883. Șicane bărbătești. *Contemporanul* 8: 312-315
- [2] Creangă, Ion. 1957. Soacra cu trei nurori. *Opere*. Ediție îngrijită de G.T.Kirileanu. București: ESLA, p. 153
- [3] În 1854, poetul englez Coventry Patmore a publicat poezia *The Angel in the House*, în care Honoria, eroina poemului este numită cu acest apelativ, care, în timp, a devenit un concept pentru orice soție minunată care creează, dintr-un cămin curat și ordonat, un adevărat rai pentru soțul ei.
- [4] Popovici, A.T.N. 1894. *Rolul economic al femeii române*, București: 3.
- [5] Nădejde, Sofia 1879. Chestiunea femeilor. *Femeia română*, anul II, nr.111, 25 martie: 5.
- [6] Voiculescu, V. 1898. *Rolul femeii în familia plugarului român*: 7. Buzău: Tipografia Alessandru Georgescu.
- [7] Nădejde, Sofia 1879. Starea femeii și mijlocul prin care se vor putea emancipa. *Femeia română*, anul II, 122. 31 mai: 12
- [8] Voiculescu, V. op. cit.: 12.
- [9] Voiculescu, V. op. cit.: 13.
- [10] Voiculescu, V. op. cit.: 13.
- [11] Girardin, Saint-Marc. Panopol, Vasile 1848. *Românice văzute de străini*. București: Editura Cartea românească: 103
- [12] Liiceanu, Aurora 1996. Rivalitate și solidaritate. În *Secolul 20 7-8-9*: 38.
- [13] Petrașcu, N. 1897. *Marin Gelea*: 156. București: Imprimeria Albert Baer. p. 103
- [14] Marsillac, de Ulysse 1999 - *Bucureștiul în veacul al XIX-lea*. București. Editura Meridiane. p. 149.
- [15] Marsillac, de Ulysse. op. cit.: 29
- [16] Kogălniceanu, Mihail 1974. Adunări dănțuitoare. *Opere I*, Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Dan Simionescu. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România. p. 39
- [17] Cocea, Sofia 1879. Despre munca femeii, *Femeia română*: 115. anul II, nr.111, 25 martie.
- [18] Schiau-de Dunca, Constanța 1904. *Feminismul în România* (conferință). București: Tipografia Thoma Basilescu.
- [19] *Dezbaterile Adunării Deputaților*. Sesiunea 1895-1896, 5 martie: 463.

Anexă

Codurile civile după care se guvernau Țările Române, cu referire la articolele despre condiția femeii:

Codul Civil

Art 131. În caz de dezacord între tată și mamă, consimțământul tatălui este de ajuns.

Art. 195. Femeia datorește ascultare bărbatului.

Art. 196. Femeia este datoare să locuiască împreună cu bărbatul său și să-l urmeze ori în ce loc va găsi de cuviință să-și stabilească locuința sa.

Art. 197. Femeia nu poate porni judecată fără autorizațiunea bărbatului ei, chiar în cazul când e comerciantă publică.

Art. 199. De asemenea, ea nu-și poate administra vreo avere de a ei, căci nu poate dispune de ea fără permisiunea bărbatului: "Femeia având chiar parafernă nu o poate da, înstrăina, ipoteca, nu poate dobândi avere cu titlu oneros sau gratuit, fără concursul bărbatului la facerea actului său, prin deosebit consimțământ înscris".

Art. 203. Femeia nu-și poate susține drepturile nici atunci când soțul ei este condamnat pentru crimă: "Când bărbatul este căzut sub condamnatie criminală, chiar în caz când deciziunea este data în lipsă, femeia chiar în vârstă legiuită, nu poate în timpul cât ține osânda, să pornească judecată, nici să contracteze, decât după autorizația tribunalului".

Art. 208 este singurul care îi oferă femeii un drept, acela de a-și face singură testamentul, fără autorizația soțului.

Art. 307. Cercetarea paternității este oprită.

Art. 308. Cercetarea maternității este primită.

Art. 327. În timpul căsătoriei, tatăl singur exercită autoritatea părintească.

(Art. 337.) Mama are drept de corecție numai asupra copiilor ei naturali. Asupra copiilor ei dintr-o căsătorie legitimă nu are drept de corecție, "chiar, când a rămas văduvă, decât cu concursul a două rude apropiate ale bărbatului și cu învoirea tribunalului". (Art. 335)

Art. 345-348 "restrâng drepturile de tutelă a mamei asupra copiilor, când tatăl este decedat". Soțul își angajează un "consiliu îngrijitor", iar dacă soția se recăsătorește după moartea lui, ea "pierde de drept tutela" asupra copiilor în cazul în care nu cere și nu obține "incuviințarea favorabilă a consiliului de familie". Acest lucru nu se întâmplă bărbatului. El se poate căsători oricând, rămâne tutor al copiilor săi minori și poate administra în continuare averea acestora, chiar dacă ea aparține soției decedate.

Art. 383. subliniază faptul că, femeia "nu poate fi tutoare, sau membră în consiliul de familie decât dacă e mamă sau ascendentă (bunica) copiilor".

Art. 677. Copiii naturali succed mamei lor, ascendenților și colateralilor mamei, ca copiii legitimi.

Codul Comercial

Art. 10 acordă numai tatălui în timpul căsătoriei, "dreptul de a da autorizare copiilor între 18-21 ani a face comerț".

Art. 77, 89, 114, 122 se referă la dreptul femeii de a constitui "acte de societate comercială cu alții", sau la dreptul de "a participa la administrarea societăților".

Însă, aceste legi nu se aplică și în cazul femeilor măritate. Atât în Codul Civil cât și în cel Comercial, se stipulează faptul că, femeia căsătorită nu poate fi comerciantă și nu poate contracta fără consimțământul soțului.

Art. 69. enumeră meseriile ce nu pot fi practicate de femei. Ele "nu pot face parte din comitetele breslelor" pentru a presta un "meșteșug oarecare", dar nici profesia meserii liberale ca cea de avocat.

Bibliografie

- BĂLTESCU, P. 1905. *Câteva note asupra emancipării socio-politice a femeii*. București.
- BOTEZ, C. 1920. *Problema feminismului*. București
- CÎNCEA, P. 1895. *Începuturile luptei pentru emanciparea femeii în România* (secolul al XIX-lea) – (conferință).
- CRĂCIUN, E. 1920. *Situația femeii măritate*. Buletinul Secției Juridice al Asociației, nr.1, februarie.
- CONSTANTINESCU, A. 1902. *Regenerarea femeii prin Creștinism. Rolul și misiunea ei*. București.
- CORNEA, N. 1899. *Femeia*. Bacău
- DJUVARA, N. 1995. *Între Orient și Occident*. București: Editura Humanitas.
- FURET, F. 2000. *Omul romantic*, trad. coord. de Giuliano Sfichi. Iași: Editura Polirom.
- MIHĂILESCU, Șt. 2001. *Emanciparea femeii române*. București: Editura Ecumenică.
- PANOPOL, V. 1948. *Românce văzute de străini*. București: Editura Cartea românească.
- PASCU, I. 1931. *Rolul femeii în biserica creștină ortodoxă*. București.
- PĂTRAȘCU, N. 1894. *O altă direcție în creșterea femeii române*. București
- POPOVICI, A.T.N. 1894. *Rolul economic al femeii române*. București.
- SCORȚEANU, P. 1881. Starea economică a femeii. *Femeia română*, anul IV, 220, 1 ianuarie.
- STRATILESCU, E. 1919. *Temeiul mișcării feminine. Mic istoric al mișcării feministe din România*. București.
- TROFIN, I.N. 1902. *Chemarea pentru înălțarea țărăncii române*. Piatra-Neamț.